

AZ INTEGRÁLT GYEPGAZDÁLKODÁS LEHETŐSÉGEI AZ ÉSZAK-MAGYARORSZÁGI RÉGIÓBAN

Szűcs István

Összefoglalás

Észak-magyarország mezőgazdaságilag hasznosított területének 18,53%-a a gyepművelési ágba tartozik, ami 211.696 ha-t jelent (KSH, 1998).

A termőföld minősége a régióban lényegesen gyengébb az országoshoz képest, mivel az agrár alkalmassági értékszámok alapján a terület 30,4%-a nem éri el az országos átlag 80%-át.

Domborzati adottság tekintetében az ország 98,9%-án kedvező a domborzati adottság. A régióban ez az érték 95,2%. Figyelembe véve a kedvezőtlen demográfiai viszonyokból fakadó hátrányokat megállapítható, hogy Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 104, Nógrád megyében 42, Heves megyében 21 település veszélyeztetett.

A nemzeti agrár-környezetvédelmi program értelmében a térségi programok alapvetően a kisebb termelési potenciállal, de jelentős természeti értékekkel rendelkező területek. E területeken az agrár-környezeti intézkedések az extenzív, védelmi célú termelési módok, szántó-gyep konverzió, természetvédelmi célú gazdálkodás, élőhely-rekonstrukció, biotóp-hálózat kialakítása, tájvédelmi célú gazdálkodás, tájrekonstrukció, tájvédelmi módszerek alkalmazására terjed ki.

E programok megvalósítása integrált vetőmag termesztési és gyepgazdálkodási technológiákat feltételez. Az integrált gazdálkodási stratégia során tehát egyrészt szükséges ökológiai integráció, és szükséges ökonómiai integráció is.

Bevezetés

Észak-magyarország mezőgazdaságilag hasznosított területének 18,53%-a a gyepművelési ágba tartozik, ami 211.696 ha-t jelent (KSH, 1998). Ez a terület 8,4%-kal több az országos gyepterülethez képest. Az összes földterülethez viszonyítva a gyepterület nagyságát megállapítható, hogy csupán 3,6%-kal magasabb a régió gyepterülete. ÁNGYÁN et.al.(1999) szerint a termőföld minősége a régióban lényegesen gyengébb az országoshoz képest, mivel az agrár alkalmassági értékszámok alapján a terület 30,4%-a nem éri el az országos átlag 80%-át.

Domborzati adottság tekintetében az ország 98,9%-án nincs kedvezőtlen domborzati adottság, Figyelembe véve a kedvezőtlen demográfiai viszonyokból fakadó hátrányokat megállapítható, hogy Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 104, Nógrád megyében 42, addig Heves megyében 21 település veszélyeztetett (ÁNGYÁN et.al.1999, SZÜCS et.al.1999).

A bruttó hazai termék a KSH (1998) adatai alapján -mind a termelés tömegéből való részesedést, mind az egy főre jutó értékét tekintve - komplexen fejezi ki az ország régiói fejlettségében és teljesítményében megmutatkozó különbségeket. Az egy főre jutó mezőgazdasági nemzetgazdasági teljesítménnyel Észak-Magyarország utolsó a régiók között, mind az 1 ha mezőgazdasági-, mind az 1 ha termőterületre jutó GDP alapján.

Anyag és módszer

A statisztikai adatokat Kulcsár (1999) által közölt különböző tudományos és közösségi módszerek segítségével értékeltük. Az ország, a régió és a kistérség földhasználati zónarendszerének kialakítását, az EU – csatlakozási tárgyalások megalapozását és egyben az agrár-környezeti programok célterületeinek lehatárolását ÁNGYÁN et.al. (1998), ÁNGYÁN et.al. (1999) módszerei alapján végeztük.

A domborzati és talajparaméterek meghatározására Magyarország Digitális Domborzati Adatállománya, FÖMI térképi adatbázisát, a száz pontos talajérték szám, talajtípus, fizikai talajféleség, a talaj vízgazdálkodási tulajdonságai, a talaj kémhatása és mészállapota, a talaj szervesanyag-készlete, a termőréteg vastagsága adatbázist AGROTOPO térképek, MTA-TAKI M=100 000 adatbázisait használtuk. A klímparaméterek meghatározásánál a DATE, a GATE KTI és a GATE NTI adatbázisait vettük figyelembe.

Eredmények és értékelésük

Az AGENDA 2000-ben megfogalmazottak alapján a vidékfejlesztést célzó kifizetések közül kötelező jelleggel csak az agrárkörnyezeti és a kedvezőtlen adottságú területek (LFA) támogatási rendszere marad meg. A domborzati adottságokból fakadó hátrányok az alábbi kategóriákba sorolhatók az ide vonatkozó EU rendeletek alapján:

1. Nincs kedvezőtlen domborzati adottság
2. Hegyvidéki területek, ahol a tengerszint feletti magasság 800 m feletti
3. A 20%-ot meghaladó lejtésű területek, függetlenül a tengerszint feletti magasságra
4. Ahol a lejtés 15-20%, a tengerszint feletti magasság 400-800 m-es

Az Észak-Magyarországi Régió kedvezőtlen domborzati adottságai

1. táblázat

Kód	Kistérség	1. kat. (ha)	2. kat. (ha)	3. kat. (ha)	4. kat. (ha)	1. kat (%)	2. kat. (%)	3. kat. (%)	4. kat. (%)
3501	Miskolci	95 730	569	3 396	2 288	93,9	0,6	3,3	2,2
3502	Edelényi	70 564	0	3 185	259	95,3	0,0	4,3	0,4
3503	Encsi	73 428	0	4 123	1 896	92,4	0,0	5,2	2,4
3504	Kazincbarc	48 318	26	1 328	419	96,5	0,1	2,7	0,8
3505	Mezőköv.	74 615	0	1 521	892	96,9	0,0	2,0	1,2
3506	Ózdi	53 028	0	1 785	49	96,7	0,0	3,3	0,1
3507	Sárospataki	44 223	0	2 902	633	92,6	0,0	6,1	1,3
3508	Sátoraljaúj.	66 686	43	3 219	1 050	93,9	0,1	4,5	1,5
3509	Szerencsi	79 688	0	2 972	840	95,4	0,0	3,6	1,0
3510	Szikszói	30 983	0	24	0	99,9	0,0	0,1	0,0
3511	Tiszaújvár.	53 288	0	0	0	100	0,0	0,0	0,0
	összesen	690 551	638	24 455	8 326	95,4	0,1	3,4	1,2
4001	Egri	62 891	2 274	5 969	2 700	85,2	3,1	8,1	3,7
4002	Hevesi	69 808	0	0	0	100,0	0,0	0,0	0,0
4003	Püzesab.	67 075	0	17	35	99,9	0,0	0,0	0,1
4004	Gyöngyösi	66 213	917	3 215	2 834	90,5	1,3	4,4	3,9
4005	Hatvani	36 866	0	33	6	99,9	0,0	0,1	0,0
4006	Pétervásári	40 885	0	1 650	213	95,6	0,0	3,9	0,5
	összesen	343 738	3 191	10 884	5 788	94,5	0,9	3,0	1,6
4201	Balassagy.	52 151	0	830	56	98,3	0,0	1,6	0,1
4202	Bátonty.	26 257	172	1 170	439	93,6	0,6	4,2	1,6
4203	Pásztói	51 827	0	2 407	969	93,9	0,0	4,4	1,8
4204	Rétsági	41 167	108	1 514	720	94,6	0,2	3,5	1,7
4205	Salgótarján	44 583	0	1 255	883	95,4	0,0	2,7	1,9
4206	Szécsényi	27 074	0	418	134	98,0	0,0	1,5	0,5
	összesen	243 059	280	7 594	3 201	95,6	0,1	3,0	1,3
Régió	összesen	1277348	4109	42933	17315	95,2	0,3	3,2	1,3
Orsz.	összesen	9196318	4260	71065	25909	98,9	0,0	0,8	0,3

A régióban a terület 95,2%-án e kedvezőtlen domborzati adottság nem mondható el. A kedvezőtlen demográfiai viszonyokból adódó hátrányok azok, ahol a település elnéptelenedéssel veszélyeztetett. A települési népsűrűség az országos átlag 50%-nál kevesebb, és a népesség fogyása meghaladja a 0,5%-os arányt az utóbbi 10 évben. Halmozottan hátrányos településnek tekinthető, ahol a talaj termékenysége gyenge, gazdaságosan nem javíthatók és az elnéptelenedés veszélye is fennáll. Ilyen település 167 található a régióban.

A termőhelyi adottságok tekintetében hátrányosnak tekinthetők azok a mezőgazdasági területek, melyek agrárpotenciált jelző értékszámuk alapján az országos átlagnál gyengébbek. A 75/268 irányelv támogatási kritériumnak az országos átlag 80%-ánál gyengébb agrárpotenciálú területei feleltethetők meg, vagy ahol az országos átlag és annak 80-a közé esik a talajok minősége, de az párosul az elnéptelenedés veszélyével is.

Az Észak-Magyarországi Régió termőföld minősége az agráralkalmassági értékszámok alapján

2. táblázat

Megye	1.kat. (ha)	2.kat. (ha)	3.kat. (ha)	4.kat. (ha)	Összesen (ha)	1.%	2.%	3.%	4.%
B.A.Z.	254 185	175 330	47 808	235 547	723 970	35,1	24,2	8,0	32,7
Heves	65 507	95 198	92 628	110 268	363 601	18,0	26,2	25,5	30,3
Nógrád	87 769	46 870	10 121	109 374	254 134	34,5	18,4	4,0	43,1
Régió	407 461	317 398	160 557	456 289	1341 705	30,4	23,6	12,0	34,0
Ország	1441 230	2367 183	3107 706	2385 542	9301 661	15,5	25,4	33,4	25,6

1. kat.: Az agrár alkalmassági értékszám nem éri el az országos átlag 80%-át.
2. kat.: Az agrár alkalmassági értékszám az országos átlag és az átlag 80%-a közé esik.
3. kat.: Az agrár alkalmassági értékszám nagyobb vagy egyenlő, mint az országos átlag.
4. kat.: Erdő, illetve mesterséges felszín.

A 2. táblázat adataiból megállapítható, hogy régió 54%-a a termőhelyi adottságokat tekintve hátrányosnak tekinthető, addig ez az országban átlagosan 40,9%. A régió mezőgazdaságilag hasznosított területének 12%-a alkalmas konvencionális mezőgazdaságra, addig az országban ez a szám 33,4%.

Az Észak-Magyarországi Régió gyepterületének minősége az agráralkalmassági értékszámok alapján

3. táblázat

Megye	1.kat. (ha)	2.kat. (ha)	3.kat. (ha)	Összesen	1. %	2. %	3. %
B.A.Z.	112 413	18 148	0	130 561	86,1	13,9	0,0
Heves	35 589	7 919	0	43 508	81,8	18,2	0,0
Nógrád	33 714	3 913	0	37 627	89,6	10,4	0,0
Régió	181 716	29 980	0	211 696	85,8	14,2	0,0
Ország	778 412	256 027	113 662	1 148 101	67,8	22,3	9,9

A 3. táblázat adataiból megállapítható, hogy az észak-magyarországi régióban a gyepek jelentős része, 85,8%-a olyan talajon található, ahol az agráralkalmassági értékszám nem éri el az országos átlag 80%-át. A régióban nincs olyan gyepterület amelynek termőföld minősége az országos átlag feletti lenne.

A nemzeti agrár-környezetvédelmi program értelmében a térségi programok alapvetően a kisebb termelési potenciállal, de jelentős természeti értékekkel rendelkező területek. E területeken az agrár-környezeti intézkedések az extenzív, védelmi célú termelési módok, szántó-gyep konverzió, természetvédelmi célú gazdálkodás, élőhely-rekonstrukció, biotóphálózat kialakítása, tájvédelmi célú gazdálkodás, tájrekonstrukció, tájvédelmi módszerek alkalmazására terjed ki. Attól függően, hogy a célterület ez alapján milyen és hány szempontból minősíthető sérülékenynek, eltérő gazdálkodási egységcsomagot és kifizetési nagyságrendet igényel. A CORIN (1996) felszínborítási adatbázis segítségével e területeket erdői szántó, gyep, szőlő-gyümölcs és vizes területekre osztottuk szét. Jelenleg természetvédelmi oltalom alatt álló terület az országban 767 087 ha, ebből a régióban 139 350 ha található. A Környezetileg

Érzékeny Területek 736 296 ha-t tesznek ki, amelyek az országos célprogram részei.

Zonális agrár-környezeti célprogram területi adatai, ha

4. táblázat

Program	Országos program összesen	Észak-magyarországi összesen	Gyep az országosból	Gyep a regionálisból
Élővilág -védelmi	973 376	127 707	280 272	66 541
Talajvédelmi	1 021 634	140 603	114 618	43 402
Vízvédelmi	931 720	144 744	76 151	14 841
Talaj + víz	973 376	101 660	115 449	21 058
Talaj + élővilág	552 636	69 510	177 519	33 426
Víz + élővilág	671 208	103 748	163 033	15 875
Talaj + víz + élővilág	382 149	53 125	107 035	16 553
Összesen	5 514 199	741 097	1 034 077	211 696

A 4. táblázatból megállapítható, hogy mind az élővilág-védelmi, mind a talajvédelmi, mind a vízvédelmi célprogramok más-más gyepgazdálkodási technológiai beavatkozásokat jelentenek. Ezen kívül még számolhatunk 400 000 ha országos gyepgazdálkodási célprogrammal is. E programok megvalósítása integrált vetőmag termesztési és gyepgazdálkodási technológiákat feltételez. Az integrált gazdálkodási stratégia során tehát egyrészt szükséges ökológiai integráció, és szükséges ökonómiai integráció is. Az átlagos termőterület mérete elmarad az országos átlagtól, mindössze 0,7891 ha, ez is indokolja az integrátorok és integráltak közösségeinek kialakulását.

Irodalomjegyzék

- Ángyán J.-Fésüs I.-Németh T.-Podmaniczky L.-Tar F. (szerk.) 1998.: Magyarország földhasználati zónarendszerének kidolgozása a mezőgazdasági EU-csatlakozási tárgyalások megalapozásához, Alapozó modellvizsgálatok III, Gödöllő, 103. p.
- Ángyán J.-Fésüs I.-Nagy Sz.-Podmaniczky L.-Tar F. (szerk.) 1999.: Az Agrár-környezeti Program (AKP) bevezetéséhez szükséges célprogramok területi lehatárolásának módszertani vizsgálata, Alapozó modellvizsgálatok II, Gödöllő, 110. p.
- Kulcsár L. 1999.: A stratégiai programozás módszertana. Pro Professione Tanácsadó és Szolgáltató KHT Esztergom, 56-85. p.

Szűcs I. et. al. 1999. Észak-magyarországi régió agrárstruktúra és vidékfejlesztési stratégiai programja, Gyöngyös, 211. p.
Központi Statisztikai Hivatal 1998.: Heves Megye Statisztikai Évkönyve, 330. p.

Szerző: Dr. Szűcs István egyetemi docens, szakvezető
SZIE Gazdálkodási és Mezőgazdasági Főiskolai Kar, Gyöngyös, Mátrai út 36.